

<https://doi.org/10.53656/for2026-2s-09>

ТЕАТРАЛНАТА ТЕХНОЛОГИЯ В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД

Гл. ас. д-р Зоя Капон

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. Във фокуса на вниманието е прилагането на театралната педагогика в процеса на усвояване на българския език като чужд. Проблемът, който вълнува автора в настоящата статия, е пресечната точка на литературното произведение и театъра и последващите ползотворни процеси за усвояването на българската реч от учащите се. В изследователското поле попада проблемът за чуждото и родното в класическата поема на П. Р. Славейков „Изворът на белоногата“. Използването на учебната театрална дейност е не просто инструмент за развитие на лингвистичната и комуникативната компетентност, но и средство за докосване до българската литература, а в случая с произведения с ярки фолклорни мотиви – начин за поддържане на паметта за езика. Нейното прилагане като творческа технология за непряко обучение в учебния процес в класната стая или извън нея, базирано на автентични текстове и реални комуникативни практики, предлага ефективно методическо решение за интегриран подход за развиване на езикова, межкултурна компетентност и ценностна осъзнатост.

Ключови думи: чуждоезиково обучение; български език като чужд; театрална технология

*„Езикът на народа е неговото общо дело –
дело на тия, които го изграждат и обогатяват,
и на тия, които го носят и пазят в ума си, в сърцето си.“*

Димитър Талев

Споделяме разбирането на Л. Московкин и Г. Шамонина за същността на театралната технология като иновационен лингводидактически инструмент на театралната педагогика, приложим и в изучаването на български език като чужд – „предполага организация на овладяване на езика в процеса на подготовка и провеждане на различни видове спектакли“ (Moskovkin, Shamonina, 2013, p. 43). Целесъобразността на използване на театралната дейност в езиковото обучение

е аргументирана по безспорен начин като начин за осигуряване на осъзната мотивация, лингвокултурна компетентност, личностно ориентирано обучение, метапредметна обвързаност, творческа активност, културно обогатяване и духовно извисяване (Ibid., pp. 44 – 46).

Един от театралните подходи, който може да бъде огромен педагогически ресурс, е художественото слово, и то като самостоятелен вид театрално изкуство за усвояването на езика още от ранна детска възраст в посока на развитие и усъвършенстване на неутралния произносителен стил.

„Думата не започва като дума, тя е крайният резултат, който започва като импулс, предизвикан от отношението и поведението, който, от своя страна, диктува необходимостта от израз. Този процес се извършва у драматурга и се повтаря у актьора. Те само могат да осъзнаят думата, но и за двамата тя е малка невидима частица от една огромна невидима формация“ (Bruck, 1978, p. 26). Това разбиране на Питър Брук, който, макар че говори за театъра, става основополагащо за мисловно-говорния процес като обект на сценичното изпълнителско изкуство, без значение от начина и условията, в които се проявява. Рудолф Щайнер пък създава „звуквата евритмия“ за разкриване на текста, защото вярва, че човешката реч е движение и действие. Според неговата теория всеки звук – и гласен, и съгласен – носи определен невидим жест. Гласните звукове са свързани с вътрешния свят на човека, с най-интимните му преживявания.

Но да се върнем на художественото слово или рецитаторското изкуство, декламацията, изразително четене – това са разнообразните синоними, наложили се у нас през различни периоди за по-кратко произнасяне на „изкуството на словесно-говорното действие на базата на конкретна литературна творба, умението да се внушават идеи, чувства, образи или цялостна идейно-образна система с всички средства на словесно-говорното действие въз основа на идейно-образно битие и непосредствената езикова структура на литературното произведение“ (Sotirova, 1987, p. 111).

Не трябва да забравяме, че за България родното място на рецитаторското изкуство е във възрожденското българско училище, именно като дълбоката човешка потребност от видима комуникация на мисли, емоции, разсъждения. Тук се корени и празничната тържественост, хоровият компонент като духовна нагласа, колективен усет, емоционално внушаване на идея – ярка особеност на рецитаторското изкуство. Общуването с народното поетическо творчество и фолклорната традиция в поезията се оформя като отделен жанров поток и тогава идва моментът и за споделяне на опит като работа по конкретна художествена творба.

Става въпрос за изготвяне и провеждане на интегративен урок по литература чрез методите на художественото слово или поетичния театър. Защо точно поетична творба и поетичен театър? Защото словото в рими е най-сгъстената, наситена картина на живота на душата, изпълнена с метафори, символи. Тя задейства въображението и чувствителността на изпълнителя. Интересни са наблюденията

на процеса по реализацията на урока, както и изводите за съдействието и провокацията на театралните методи и прийоми за усвояване на езика като основен материал на художествената творба, която в този случай е „Изворът на белоногата“ от Петко Рачов Славейков.

Нека преди това да припомним и подчертаем някои характерни особености, присъщи само на учебната театрална дейност, големите процеси, които се случват като следствие от използването ѝ в обучението, особено по български език и литература, както предимствата, ползите и резултатите за цялостния обучителен процес и в частност за изграждането на извисени, добре изразяващи се, свободни, творящи личности.

В учебната театрална дейност се работи с художествени текстове. „Там са събрани най-ценните комплицирани човешки емоции и постижения, основните колизии, пред които човек е изправен в живота. В рамките на театралните жанрове, чрез текстовете, които се пресъздават, човек вижда живота в неговия идеален вид, в цялата му пълнота. И тази пълнота е по-голяма и по-богата, отколкото в реалния живот. Това дава възможности за по-богато пресъздаване. В реалния живот всичко е много по-разпиляно, не е толкова концентрирано“ (Карон, 2025, pp. 28 – 29).

Способностите, черти на характера и добродетели, които се развиват чрез учебната театрална дейност, са неизброими и неочаквани (правилна, изящна реч, добра физическа форма и пластика, умение за органично, адекватно действие и общуване на сцената, което води до по-добро общуване в живота и създаване на приятелски отношения, развито въображение и т.н.).

Като специфична форма на учебна дейност, театралната дейност е свързана с други форми на учебна дейност в рамките на училището или образователната система. Може да се разглежда вълетено като: 1) овладяване на специфично съдържание (както в другите предмети); 2) форма на развлечение; 3) творческа изява.

„Значимостта на театралната дейност като учебна дейност се изразява в това, че тя създава позитивни преживявания и позитивна мотивация за развиване на способности, които не е задължително да се срещат в други форми на учебна дейност. Например развиване на паметта. Ако се направи състезание с кукла „Кой по-бързо ще научи стихотворението?“, е много по-мотивиращо и интересно, отколкото учителката просто да каже: „Научете стихотворението по-бързо!“. Един от най-важните компоненти на учебната дейност е мотивацията.

Театралната дейност, като учебна дейност, създава добра мотивация и позитивни преживявания, които я укрепват, т.е. правят я по-трайна във времето. Придават ѝ по-голяма значимост, отдаденост, дълготрайност и продължителност на интереса. По-забавно е. Тя създава пространство на сигурност да се експериментира, без да има негативни последици върху обучавания („Обичам те“ като реплика в рамките на представлението не притеснява играещия, той може да проследи реакцията на партньора. Докато в живота човек се страхува да не бъде

отхвърлен, осмян...). В театралната учебна дейност няма притеснение за собственото достойнство и самооценката на личността. Може да се експериментира и тя е винаги групова дейност. Работата в група има много предимства за разлика от ученето като индивидуален процес.

В рамките на театралната дейност като учебна дейност предметното съдържание, с което се работи, е много плътно, концентрирани са основни човешки проблеми, конфликти и преживявания. Това дава възможност за едно по-дълбоко проникване. При досега с изкуството човек се потапя в една художествена реалност, която показва по дълбок, „сгънат“ начин това, което можеш да видиш в реалния живот.

Театралната учебна дейност по естествен начин трябва да бъде вплетена в учебната дейност на училището. Ако се приеме, че училището дава възможност не само за учене, а и за общуване, за съвместно развитие и благополучие на децата, театралната учебна дейност може да формира социални качества. В театралната учебна дейност се изпитват позитивни емоции, които са в основата на субективното благоденствие и щастие. (Карон, 2025, р. 55).

След всичко изброено до тук се вдъхновяваме и осмеляваме да осъществим това взаимодействие между литературния текст на „Изворът на белоногата“ и театралното му интерпретиране. Разбира се, в началото се дава предимство на литературния анализ на творбата – автор и епоха, конкретни обстоятелства около автора и творбата. Започва се с първоначалния въпрос: Какво разказва този текст? След това въпросите се множат. Литературният анализ се отнася главно до литературните и езиковите форми и средствата на творбата, чрез които се открива нейното съдържание. Разбираме, че това е една лироепическа по жанр творба – поема, съставена от четири неравнопоставени части. Основната тема е родолюбието, поставянето на родното пред чуждото, която се представя чрез главната героиня Гергана, превърнала се в общочовешки идеал за достойно поведение. Патриотизмът и твърдостта на една обикновена българска девойка се противопоставя на манталитета на везира. Тъй като поемата е творба от Българското възраждане, тя носи в себе си мощното влияние на народното творчество.

Фолклорни са и свръхестествените образи на пощянки, черни веде, змееве, самодиви, змейски духове. Те се появяват, за да преобърнат драматично съдбата на героите. Точно тези фолклорни елементи са отдалечени с повече от век от сегашните деца. Думите и изразите са непознати и чужди за тях. Това е език, който те не познават. Помни го само сърцето им. Това е важен и съществен момент от работата. Появява се при всички среци на съвременните ученици с класически български литературни произведения, особено при тези със силни следи на влияние от народното творчество. Примери могат да се приведат от работа върху други театрални проекти: театралната реализация на представление по смешни народни песни: „Къде са ти, Пенке, шарените гащи?“, „Игрите на баба и дядо“, на базата на кратки народни форми, „Калиопа“ от Пейо К. Яворов и др. На помощ

идват „театралните действени загадки“ – познай какво казвам или показвам. Чрез преартикулиране, но на шепот се обяснява думата (за привличане на изпълнителския анализ актьорът е длъжен да открие смисъла, така че останалите елементи внимание) или се показва чрез движения, пластика, както се обясняват заглавия на филми.

В други случаи се използва речникът на остарелите и диалектни думи. „В литературния първоизточник всяка дума е знак, който влиза в определени взаимоотношения с другите елементи и като в пъзел да намерят своето точно място“ (Borisova, 2006, p.103).

Литературният анализ се занимава основно с литературно-езиковите форми и средства, чрез които се проявява съдържанието на творбата във всичките му аспекти, но не включва изпълнителя като творчески обект, а той е живата връзка между зрителя и творбата. Основното средство на театралното изкуство е действието и затова за изграждането на драматическия образ най-важен е така нареченият действен анализ. При лиричните жанрове има известна специфика. Изпълнителският анализ се явява общуването на изпълнителя с публиката чрез литературната творба. Има известно сливане при изпълнителя в поетичните жанрове на изпълнителската и режисьорската функция. Действеният анализ (при драматургичните жанрове) или изпълнителският анализ (при лиричните жанрове), ако може така условно да бъдат разделени, не са нещо коренно различно от литературния анализ. Те осъществяват взаимодействие, продължават процеса, поставят го на друго комуникативно равнище поради различната материя, която се използва, и различната знакова система на литературата и театъра. Изпълнителският анализ е инструмент за поднасянето на лирична творба пред публика, и то най-важният и решаващ инструмент. Голямо влияние оказват основните цели на изпълнителя. Ето и основните задачи.

1. Прилагане на теоретичните знания от литературната творба и търсене на индивидуалните усещания за родно и чуждо на всеки ученик.

2. Интегриране на знанията от различните направления/предмети в едно цяло, за да може да се осъществи по-добър краен резултат.

3. Осъзнаване важноста на литературата не само като учебен предмет, но и като средство за оформяне на ценностна система у учениците и заемане на определена гражданска позиция.

4. Прилагане на знания и умения, придобити в часовете по художествено слово, за дълбоко проникване и осъзнаване на творбата чрез емоционалното ѝ споделяне.

Защото, както споделя проф. д-р Елисавета Сотирова, „[е]дин поетически спектакъл създава много повече възможности за изследване на връзките между словесния и пластическия образ при различни нива на идеализация“ (Sotirova, 1987, p. 124).

Практическата работа с текста започва от непознатите думи, съществителни собствени, понятия, явления, на които се прави семиотичен и етимологичен анализ. Изискване към учениците е да имат текста на книжен носител, за да може в процеса на работа с молив да се отбелязват различните детайли, технически особености, насоки и други.

Писането на есе в случая с акцент върху „чуждото“ и „родното“ е друга практика. Ученикът, работейки самостоятелно, сам вниква и открива сюжетни линии, асоциативни връзки, което по-късно помага за по-плътното пресъздаване на персонажите.

Много време се отделя за техническа работа върху фразата и логиката на текста, както и на ударението, което при противопоставянето на двете позиции на главните герои – Гергана и везира, е от голямо значение при изпълнението. Създава смислови акценти от доминиращата дума във фразата. Във всяка фраза се търси доминиращата дума, определят се паузите. Пред някакъв по-особен израз (морфологично, етимологично) или архаична дума, за да бъде подготвен слушащият, се поставя малка пауза.

Друго упражнение, което много помага на учениците, е разделянето им по двойки. Единият влиза в роля на чужденец, възрастен човек или дете, а другият чете или казва текста и ако е нужно, разяснява дума или фраза бавно и търпеливо.

Следващ етап от усвояването на текста е разработването му по роли, оформяне на персонажи. Определяне на това кога говори авторът, кога говори Гергана, кога – везирът, кога чрез автора индиректно се появяват други герои – веди, селяни, Никола. Изяснява се скритият смисъл зад образите в текста. При изпълнителския анализ една от най-съществените задачи е откриването на конфликта. Това е сблъсък на разбирания, интереси, действия, концепции и др. Сблъскват се и си противодействат персонажи, възгледи за света, различни разбирания и позиции. В „Изворът на белоногата“ конфликтът е ярък и ясен. Извършените упражнения и задачи засилват многопластовото осмисляне на текста, конфликтите, персонажите. Задвижват въображението, фантазията и развиват образното творческо мислене. Отключват интерпретативните способности на учениците. Развиват езиковата им култура чрез този лек, игрови подход. За да продължат по пътя към реализацията на сцена на литературната творба, учениците трябва да отговорят на последния ключов въпрос: „Какво аз от сегашната си позиция, развитие и разбиране искам да кажа с този текст днес?“. След като се отговори на този въпрос, се преминава към наизустяване на текста. Задачата е всеки един да научи целия текст. Едва след това текстът е раздробен и разпределен, като репликите на Гергана, описанието на природните картини са поверени на момичетата, а момчетата поемат думите на везира и текста, когато става дума за Никола. Така разпределен, текстът подпомага актьорски да се следи цялото, а не да се заучава само собствената реплика. Съпреживяването на съдбата на персонажите придава плътност на актьорското изпълнение и автентичност на говора на героите.

Като обобщение на процеса на организация на учебната дейност по подготовката и творческата реализация на спектакъл е препоръчително придържането към определена последователност, гарантираща образователно и актьорско израстване и търсен естетически ефект:

1. създаване на актьорски колектив;
2. избор на текст, съответстващ на определени критерии (възраст, ниво на езикова компетентност, социокултурен опит на целевата аудитория, актуален интерес, автентичност, цялост и завършеност и т.н.);
3. разпределяне на ролите;
4. четене и обсъждане на съдържанието, литературен анализ;
5. репетиции и действен анализ на актьорското изпълнение;
6. техническо осигуряване на спектакъла;
7. представяне на спектакъла и последваща работа.

Театралната технология, като творческа технология за непряко обучение, неслучайно се радва на особена популярност в световен мащаб. Нейното прилагане в учебния процес – в класната стая или извън нея, базирано на автентични текстове и реални комуникативни практики, предлага ефективно методическо решение за интегриран подход за развиване както на езикова и межкултурна компетентност, така и на ценностна осъзнатост.

Линк към представлението: https://www.youtube.com/watch?v=7FIkU_i1ELI [Viewed 2026-01-31].

Благодарности и финансиране

Това изследване е финансирано от Европейския съюз - NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект ДУЕКОС BG-RRP-2.004-0001-C01 (ДУЕКОС Д24-ФлФ-005).

ЛИТЕРАТУРА

- Брук, П. (1978). *Избрани произведения*. София: Наука и изкуство.
- Борисова, Д. (2006). *Алхимия на актьорския глас*. София: Българска книжарница, ISBN: 978-954-8098-91-5.
- Капон, З. (2025). *Театрални подходи за развитие на емоционалното съ-преживяване*. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, ISBN: 978-619-202-926-5.
- Мечкарски, Т. (2019). *Мисловните процеси – първична енергия на сценичното слово*. София: Фараго, ISBN: 978-619-206-121-0.
- Московкин, Л. В., Шамонина, Г. Н. (2013). *Инновационные технологии в обучении русскому языку как иностранному*. Варна:

ВСУ „Черноризец Храбър“. Университетско издателство, ISBN: 978-954-715-619-7.

Сотирова, Е. (1987). *Проблеми на словото в драматичния театър*. София: Наука и изкуство.

Link to the performance: https://www.youtube.com/watch?v=7FIkU_i1ELI
[Viewed 2026-01-31].

Acknowledgements & Funding

This study is financed by the European Union – NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project DUECOS BG-RRP-2.004-0001-C01 (DUECOS D24-FIF-005).

REFERENCES

- Bruck, P. (1978). *Izbrani proizvedeniya*. Sofia: Nauka i izkustvo, [in Bulgarian].
- Borisova, D. (2006). *Alkhimiya na aktyorskiya glas*. Sofia: Balgarska knizharnitsa, [in Bulgarian]. ISBN: 978-954-8098-91-5.
- Kapon, Z. (2025). *Teatralni podkhodi za razvitie na emotsionalnoto sa-prezhiviyavane*. Plovdiv: Plovdiv University Press [in Bulgarian]. ISBN: 978-619-202-926-5.
- Mechkarski, T. (2019). *Mislovnite protsesi – parvichna energiya na stsenichnoto slovo*. Sofia: Farago, [in Bulgarian]. ISBN: 978-619-206-121-0.
- Moskovkin, L. V., Shamonina, G. N. (2013). *Innovatsionnye tekhnologii v obuchenii russkomu yazyku kak inostrannomu*. Varna: VSU „Chernorizets Khrabar“. University Press [in Russian]. ISBN: 978-954-715-619-7.
- Sotirova, E. (1987). *Problemi na slovoto v dramatichniya teatar*. Sofia: Nauka i izkustvo, [in Bulgarian].

INTEGRATING THEATRICAL TECHNOLOGY INTO THE TEACHING OF BULGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract. The article focuses on the application of theatrical pedagogy in the process of teaching Bulgarian as a foreign language. The main issue addressed by the author is the intersection between literary works and theatre and the resulting beneficial effects on learners' acquisition of Bulgarian speech. The research explores the problem of the foreign and the native in the classical poem *The Spring of the White-Legged Maiden* by P. R. Slaveykov. The use of educational theatrical activities is not merely a tool for developing linguistic and communicative competence, but also a means of engaging with Bulgarian literature and, in the case of works with strong folkloric motifs, a way of sustaining memory of the language. Applied as a creative technology for indirect learning within or outside the classroom, based on authentic texts and real communicative practices, theatrical pedagogy offers an effective methodological solution for an integrated approach to developing linguistic and intercultural competence as well as value awareness.

Keywords: foreign language education; Bulgarian as a foreign language; theatrical technology

✉ **Dr. Zoya Kapon, Chief Assist. Prof.**
Paisii Hilendarski University of Plovdiv
Plovdiv, Bulgaria
E-mail: zoyakapon@uni-plovdiv.bg